

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
О.В. Черевко

(підпис)
М.П.

АНОТОВАНИЙ ЗВІТ
про виконану роботу у 2020 році в рамках реалізації проєкту
із виконання наукових досліджень і розробок
«Політика пам'яті та історична свідомість населення на окупованих Росією територіях
України (ОРДЛО, АР Крим, Севастополь)»

«Політика пам'яті та історична свідомість населення на окупованих Росією територіях України (ОРДЛО, АР Крим, Севастополь)»

Назва конкурсу: «Підтримка досліджень провідних та молодих учених»
Рєєстраційний номер Проєкту: 2020.02/0103

Підстава для реалізації Проєкту з виконання наукових досліджень і розробок (реєстраційний номер та назва Проєкту): Проєкт № 2020.02/0103 «Політика пам'яті та історична свідомість населення на окупованих Росією територіях України (ОРДЛО, АР Крим, Севастополь)» виконувався на підставі Договору від 23 жовтня 2020 р. № 32/02.2020 та у відповідності до Технічного завдання до Проєкту на 2020 рік, Календарного плану виконання наукового дослідження (розробки) на 2020 рік, Кошторису витрат Проєкту, що підтверджується рішенням наукової ради Грантонадавача від 20 жовтня 2020 р. (протокол від 20 жовтня 2020 р. № 28).

Рішення наукової ради Національного фонду досліджень України щодо визначення переможця конкурсу «Підтримка досліджень провідних та молодих учених», протокол від 16-17 вересня 2020 року № 21.

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЄКТ

Початок: жовтень 2020 р. – дата укладання договору про виконання наукових досліджень і розробок

Закінчення: грудень 2022 рік

Загальна вартість Проєкту – 2 523 860 грн.

Вартість Проєкту по роках, грн.:

1-й рік – 294 520 грн.

2-й рік – 1 103 700 грн.

3-й рік – 1 125 640 грн.

2. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКОНАВЦІВ ПРОЄКТУ

До виконання Проєкту буде залучено 7 виконавців, з них:

доктори наук 3 ;

кандидати наук _____ 2 _____;

інші працівники _____ 2 _____.

3. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГРАНТООТРИМУВАЧА ТА ОРГАНІЗАЦІЮ(Ї) СУБВИКОНАВЦЯ(ІВ) ПРОЄКТУ

4. ОПИС ПРОЄКТУ

4.1. Мета Проєкту

Здійснити комплексний аналіз політики пам'яті на тимчасово окупованих Росією українських територіях через деконструкцію механізму впливу її складових на історичну свідомість місцевого населення з подальшою корекцією на користь української державницької моделі.

4.2. Основні завдання Проєкту

Виявити і опрацювати джерельну базу (законодавчі й нормативні акти України, нелегітимні правові документи окупаційних адміністрацій, дані соціологічних опитувань, навчально-дидактичні матеріали, документи публічної історії, тексти професійних істориків під окупацією, усноісторичні свідчення, візуальні комеморативні матеріали, медіа матеріали, інформацію соціальних мереж тощо).

4.3. Детальний зміст Проєкту:

- *Сучасний стан проблеми.* Стан історичної свідомості до окупації досліджували історики (Я. Грицак, М. Студенна-Скруква) та соціологи (Є. Головаха). Дослідження підокупаційної пам'яттєвої ситуації тільки розпочинається.
- *Новизна проєкту* полягає у пріоритетному дослідженні стану історичної свідомості населення окупованих територій та результативності політики пам'яті, що реалізується як російськими окупантами й місцевими колаборантами, так і українською стороною. Основна *наукова гіпотеза*, яка має бути перевірена під час реалізації проєкту полягає в інтерпретації політики пам'яті на окупованих територіях як сурогатної моделі інструментального використання історії для маніпуляції суспільною свідомістю.
- *Методологія дослідження.* Реалізація проєкту в рамках «методу studies» апіорі передбачає міждисциплінарний підхід, який полягає у використанні методологічного інструментарію притаманного власне історії пам'яті, а також історіографії, соціології, політології, психології, історичній дидактиці тощо. Оскільки колективна пам'ять розглядається як своєрідний уявний неформальний соціальний інститут, який функціонує завдяки постійно відновлюваним суспільним зв'язкам, то для її дослідження найбільш продуктивними будуть методи пізнання саме суспільних комунікацій, особливо тих, що формують політичну та історичну культуру.

5. ОТРИМАНІ НАУКОВІ АБО НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ (до 2 сторінок) в поточному році/ в рамках реалізації Проєкту, зокрема:

5.1. Опис наукових або науково-технічних результатів, отриманих в рамках виконання Проєкту

Проведений аналіз дає підстави зробити наступні синтезуючі узагальнення.

Дослідження політики пам'яті на окупованих Росією українських територіях ще не стало предметом спеціального інтересу істориків. Певною мірою цей пробіл заповнюють праці політологів, соціологів, соціальних аналітиків. Здійснений виконавцями проєкту історіографічний огляд теми дозволяє узагальнити її наукове осмислення та забезпечує визначення перспективних напрямів подальшого дослідження.

Сформульована власна наукова концепція функціонування історичної свідомості на окупованих Росією територіях України та інтерпретації політики пам'яті агресора як сурогатної моделі інструментального використання історії для маніпуляції суспільною свідомістю.

Здійснена деконструкція репресивного типу історичного дискурсу становить одночасно теоретичний науковий, і практичний соціальний інтерес. Теоретичний аспект полягає у виявленні механізму кореляції між різними моделями історичної політики та станом пам'яттєвої притомності соціуму. Перевіряється ймовірність, що ця взаємодія має складний алгоритм і залежить від багатьох різнопланових чинників, дію яких і передбачається проаналізувати. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що на окупованих територіях впроваджується російська модель історичної пам'яті, яка химерним чином поєднує імперську, радянську та окупаційну складові, але водночас простежуються її регіональні особливості. Натомість окупаційні адміністрації злочинно ігнорують українське меморіальне законодавство, тим самим збільшуючи дистанцію між історичною пам'яттю населення, розділеною лінією розмежування (реально фронтом російсько-української війни). До практичного результату виконання першого етапу проєкту також варто відзначити фіксацію незаконних дій на окупованій території, зокрема здійснення археологічних розкопок у Криму, з наступним вивозом артефактів у Російську Федерацію.

Проаналізована виконавцями проєкту джерельна база свідчить про наявність широкого спектру історичних джерел для таких досліджень. Відзначимо, що цей джерельний комплекс має ряд специфічних особливостей та характеризується використанням абсолютно нових категорій джерел. Це зумовлює і пошук нових методологічних підходів до роботи з ними. Запропонована класифікація дозволяє об'єднати переважний масив історичних джерел за групами та кластерами.

Важливою групою є правові акти України, які покликані запобігти повторенню помилок попереднього часу, сприяють інтерпретації минулого як складової політики національної пам'яті та популяризації знань про боротьбу за незалежність України в ХХ ст. На противагу чинному українському меморіальному законодавству нелегітимні правові акти прийняті в ОРДЛО повторюють загальноприйнятту практику в РФ, як правонаступниці СРСР та скеровані на фальшування історії (до прикладу – використання терміну «Велика Вітчизняна війна»).

Окрему групу складають навчально-дидактичні матеріали. Вказані джерела у черговий раз свідчать, що роль професійних істориків в інструменталізації пам'яті є однією з ключових. Фальсифікація фактів та використання історії як інструмента політичного маніпулювання свідомості перетворює класичну науку в міфологізований набір псевдоісторій. Саме така політика, що активно впроваджується на території ОРДЛО, формує новий тип громадянина, для якого ментально українська історія є чужою та ворожою. Тому вивчення джерел формування спотвореного історичного дискурсу в зоні окупації є одним з завдань сучасної української історичної науки, для більш ефективної протидії маніпулюванню історичним знанням.

Важливими джерелами стали медіа матеріали які акумулюють великий пласт інформації найрізноманітнішого походження. Дослідження політики пам'яті практично не можливе без аналізу візуальних матеріалів. Сучасні технології дають доступ до фото зібраних на різних ресурсах мережі Інтернет та відео матеріалів які в основному зберігаються на YouTube. Цей вид історичного джерела варто також розрізняти за місцем створення та призначенням, тобто пропагандистські відео сепаратистів, відео створені в українському сегменті як контрпропаганда. В роботі з фотоматеріалами варто дотримуватися тих же підходів.

Принципово новим джерелом, яке має чудовий потенціал для дослідження політика пам'яті, суспільних настроїв та історичної свідомості широких мас населення, є соціальні мережі. На наш погляд, найбільш продуктивним є використання матеріали найпопулярнішої нині в Україні соціальної мережі Facebook. Відзначимо, що питання використання Facebook як історичного джерела вже піднімалося українськими істориками, напрацювання яких ми також врахували.

Відзначимо, що маємо достатньо великий комплекс історичних джерел для дослідження політики пам'яті в Криму, Севастополі й ОРДЛО, які переважно розміщені в мережі Інтернет. Така особливість дозволяє історикам мати доступ до них з практично будь якої точки світу. Однак той факт, що деякі джерела існують лише в цифровій версії ставлять перед дослідником проблему їх збереженості, адже інформація може видалятися чи редагуватися автором. З огляду на це перспективним вбачається не тільки збирання, накопичення та опрацювання джерел, а і їх збереження.

5.2. За наявності науково-технічної продукції обґрунтування її переваг у порівнянні з існуючими аналогами

5.3. Практична цінність отриманих результатів реалізації Проєкту для економіки та суспільства (стосується проєктів, що передбачають проведення прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок)

5.4. Опис шляхів та способів подальшого використання результатів виконання Проєкту в суспільній практиці.

Отримані у межах виконання першого етапу результати дослідження, передовсім, пропонуються направити як експертні пропозиції до Українського інституту національної пам'яті, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України для корекції політики пам'яті, яку проводять вказані державні інституції. Узагальнена інформація може бути використана як основа для складання аналітичних доповідей для потреб керівництва інших державних інституцій і спеціальних структур, які мають стосунок до процесу деокупації ОРДЛО, АРК, м. Севастополя.

Результати дослідження також пропонуються надати МОН України для їхнього врахування при проведенні освітньої політики, зокрема при формуванні методичного забезпечення навчальних дисциплін гуманітарного циклу (історії, суспільствознавства, громадянської освіти тощо).

Передбачено впровадження результатів у навчальний процес, передовсім ЗВО для освітніх програм на рівні магістратури, що має своєю ціллю формування в студентів-істориків, політологів цілісних уявлень про студіювання меморіальної проблематики.

Чималий інтерес результати дослідження можуть становити для Міністерства культури та інформаційної політики України, оскільки вони дозволяють отримати реальну картину суспільних настроїв населення на окупованих територіях, з відповідним використанням при підготовці медіа-контенту скерованого на цю цільову аудиторію.

Отримані результати через оприлюднення у доповідях на міжнародних наукових конференціях, публікаціях у фахових періодичних виданнях, індексованих у Scopus чи WoS, планується донести до міжнародної наукової громадськості, що сприятиме документуванню фактів російської агресії та порушення гуманітарних прав на окупованих територіях.

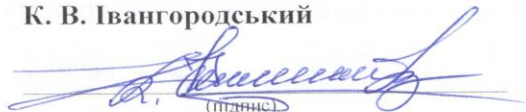
Теоретико-методологічні аспекти проведеного дослідження, викладені у фахових публікаціях можуть становити інтерес для українських і зарубіжних колег-істориків, соціологів, політологів, що має сприяти продовженню діалогу щодо специфіки студіювання пам'яттєвого дискурсу в екстремальних умовах російської окупації.

Отримані проміжні результати в адаптованому вигляді як матеріали публічної історії будуть періодично оприлюднюватися в засобах масової інформації, передовсім електронних. При цьому важливо враховувати особливості різних груп споживачів: вимушених переселенців з окупованих територій з послідовною державницькою орієнтацією, громадян з невизначеною ідентичністю, населення під окупацією тощо.

Науковий керівник Проєкту

д-р іст. наук, доцент каф. історії України
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

К. В. Івангородський

(підпис)